

12. Жильсон Э. Философия в средние века: От истоков патристики до конца XIV века [Текст] / Э. Жильсон ; пер. с франц. А. Д. Бакулова. – М. : Республика, 2004. – 678 с.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© В.В. Нікітіна, 2009.

УДК 37.018.554:371,382

А.О. Борисова, доц. (ХДУХТ, Харків)

В.О. Архипова, ст. викл. (ХДУХТ, Харків)

С.Л. Самойлова, ст. викл. (ВПА, Харків)

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ РОЛЬОВИХ ІГОР У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Предметом дослідження є навчально-рольова гра як методичний засіб у групі інтерактивних форм навчання практичному володінню іноземними мовами.

Предметом исследования является учебно-ролевая игра – один из методических приемов в группе интерактивных способов обучения практическому владению иностранными языками.

The subject of the research is the role game – one of the methodical techniques in a group of interactive methods of teaching practical proficiency in foreign languages.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку науки і техніки володіння іноземними мовами є обов'язковим для фахівця будь-якої галузі. Відповідності до вимог, що висуваються до дисципліни "іноземна мова" у немовному вузі, навчання іноземними мовами повинно мати комунікативно-орієнтований і професійно-спрямований характер. Метою дисципліни є досягнення студентами відповідного рівня комунікативної компетенції, який забезпечує можливість практичного використання іноземної мови у професійній діяльності.

Фахівець повинний бути готовим до налагодження між культурних наукових зв'язків, участі у міжнародних симпозиумах і конференціях вивченню зарубіжного досвіду в певних галузях науки і техніки, а також до налагодження ділових контактів. Як бачимо, вимоги, що висуваються до сучасного фахівця, є досить високими, залишаючись при цьому абсолютно виправданими.

Болонський процес передбачає активний обмін знаннями та можливість навчання наших студентів у провідних вузах Європи. Водночас практика засвідчує, що більшість студентів, що навчаються на немовних факультетах не тільки не готові до спілкування іноземними мовами, але й іноді навіть не володіють необхідним лексичним мінімумом, не знають елементарних правил граматики, не говорячи вже про фонетику чи ритміку іноземної мови, саме тому більшість викладачів вважають неможливим навчити студентів розмовляти іноземними мовами через обмежену кількість годин, що виділяються на навчання іноземних мов у немовному вузі.

Одним з найбільш ефективних шляхів формування комунікативної компетенції засобом активізації навчання є метод рольових та ділових ігор, який дозволяє безпосередньо включити процес навчання іноземним мовам до моделі майбутньої трудової діяльності студентів. Головні інтереси тих, кого навчають за характером немовного профілю, знаходяться саме у сфері їх спеціальності, і саме вони найчастіше розглядають іноземну мову як засіб поширення своїх ділових контактів, професійних вмінь і навичок у професійно-трудої сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз російської та зарубіжної літератури, а також особистий досвід дозволив визначити сутність рольової гри як соціальної, що створює модель реального життя. Багато вчених, таких як А.А. Леонт'єв, Е.І. Пасов мають сумніви щодо ствердження, що "оволодіння мовою як формально-мовною системою чи сукупністю засобів, які обслуговують спілкування, виглядає як основний і навіть єдиний зміст процесу навчання". Так, наприклад, А.А. Леонт'єв вважає, що комунікативна спрямованість повинна бути основоположною в процесі викладання іноземних мов, оскільки вона направлена на спілкування з іншою особою, партнером, без якого, в свою чергу, спілкування взагалі неможливо [5].

Подібний підхід до спілкування має, як продовження, інше трактування поняття "спілкування" в процесі навчання іноземними мовами. У даному випадку мається на увазі безпосереднє включення спілкування у навчальний процес, в результаті якого відбувається оптимізація оволодіння іноземними мовами через організацію спілкування [2].

У сучасних умовах, враховуючи катастрофічну нестачу часу, даний принцип, на нашу думку, є найбільш продуктивним для оптимізації процесу вивчення іноземних мов. Практичне застосування даного принципу має в ігровому методі навчання із застосуванням рольових ігор.

Рольова гра – це одна з форм організації мовленнєвої ситуації, що використовується у навчальних цілях. Основу рольової гри складає

організоване мовленнєве спілкування тих, хто навчається, у відповідності з поділеними поміж ними ролями та ігровим сюжетом. Дослідження цієї форми спілкування здійснюється в декількох напрямках, що включають до себе вивчення ігрових форм діяльності як у дитячому, так і у зрілому віці (Д.Б. Ельконін, М.Я. Михайленко), методичне обґрунтування використання навчально-мовленнєвих ситуацій в процесі навчання іноземним мовам (Е.І. Пасов, В.Л. Скалкін, Г.А. Рубінштейн, Е.І. Матецька, Г.В. Рогова), визначення ситуативної ролі як методичного поняття (Лівінгстоун К., М.А. Аріян), визначення ситуацій мовленнєвого спілкування як методичної категорії і як форми організації процесу навчання (А.М. Стояновський, Е.І. Пасов), інтенсивні методи навчання іншомовному спілкуванню (Л.Г. Денісова, С.М. Мезенін, Т.Е. Сахарова), узагальнення досвіду навчання діалогічної мови з використанням рольової гри (Н.К. Складенко, Т.І. Олійник) й т. ін.

Запровадження рольової гри у навчальний процес сприяє досягненню цілей навчання діалогічної мови і монологічному висловлюванню, активізації мовнорозумової діяльності студентів, закріпленню у них навичок і вмінь самостійного висловлювання думки, освіти і вихованню їх засобами іноземної мови.

Мета та завдання статті. Метою дослідження є визначення і теоретичне обґрунтування методичних основ, методичної типології навчально-рольових ігор, що забезпечують професійну спрямованість підготовки майбутнього фахівця засобами англійської мови в умовах вузу. Завдання дослідження полягає в обґрунтуванні того, що процес підготовки фахівця в галузі вторинної мовної компетенції в умовах вищої школи буде мати більший ефект, якщо:

- зміст освітнього нормативу з англійської мови відображає специфіку реалізації професійних функцій майбутнього фахівця;

- зміст навчального курсу з англійської мови, зорієнтованого на конкретну професійну сферу, забезпечує формування інструментальних інтелектуальних засобів міжособистісних комунікацій;

- методичні основи забезпеченості професійної спрямованості підготовки юристів засобами англійської мови включають:

- систему методичних принципів організації міжособистісних комунікацій в процесі підготовки;

- методичні рекомендації з формування агротехнічних вмінь;

- навчально-рольові ігри виступають основою активізації навчальної пізнавальної діяльності, розвитку особистості і поширення професійної сфери фахівців та забезпечують якість оволодіння засобами іншомовних комунікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. До будь-якого виду діяльності на занятті з іноземної мови можна внести елементи гри, і тоді навіть найнудніше заняття набуває захоплюючої форми. Рольова гра має величезний потенціал в практичному, освітньому та виховному значенні. Вона сприяє поширенню сфери спілкування. На думку психологів, мотивація, створена рольовою або діловою грою, тобто ігрова мотивація, повинна бути представлена у навчальному процесі поруч з комунікативною, пізнавальною та естетичною мотиваціями.

У зарубіжній педагогіці термін "рольова гра" означає:

- вид вправ, що імітують рольове спілкування;
- форму відтворення коротких подій;
- усне навчальне завдання, що означає інсценування ситуацій для вирішення певної навчальної проблеми;
- засіб вільної імпровізації учня в рамках ситуації, що задана;
- форму практичного заняття, що являє собою передбачення та імітацію реальних ситуацій;
- simulation (моделювання, відтворення) обов'язковим елементом якого є вирішення проблеми [9].

Рольова гра – це мовленнєва, ігрова і навчальна діяльність одночасно. Під час вирішення ігрових завдань мовленнєва активність поєднується з розумовою та емоційною; в процесі гри необхідно швидко прийняти рішення, проявити винахідливість, кмітливість, фантазію, зіграти роль.

Гра виглядає як певна ситуація, побудова якої нагадує драматичний твір зі своїм сюжетом, конфліктом та дійовими особами. Під час гри ситуація змінюється декілька разів, при чому кожного разу в оновленому варіанті. Але водночас ситуація гри це ситуація реального життя. Незважаючи на чіткі умови гри та обмеженість мовного матеріалу, який використовується, вона обов'язково має елемент несподіваності. В умовах гри ті, кого навчають знаходяться у постійній "мовленнєвій готовності", уважно слухають як викладача так і одне одного; багаторазові повторення зразків мови, які мотивовані ігровими діями, не спричиняють стомлення та нудьги. У цих умовах мимовільна увага і запам'ятовування сприяють доброму засвоєнню мовного матеріалу. Крім того, почувши несподіване запитання ті, кого навчають, починають негайно думати, як же надати відповідь. Тому для гри характерна спонтанність мови. Мовленнєве спілкування, яке складається не лише з самої мови, але й з жесту і міміки має цілеспрямованість та обов'язковий характер. Ігрові ситуації мають цінність не лише тим, що мотивують вживання матеріалу, який вивчають, під час кожного дано-

го уроку, але й головним чином підтримують високу мотивацію вивчення іноземної мови.

Порівнюючи метод використання навчально-рольових ігор з традиційними загальноприйнятими формами проведення занять з іноземної мови у немовному вузі, можна зробити висновок, що рольові ігри мають декілька переваг:

1. Під час навчально-рольової або ділової гри можна досягти більш високого рівня спілкування, ніж під час традиційного навчання через те, що рольова гра передбачає реалізацію конкретної діяльності (обговорення проекту, участь у конференції, бесіда з колегами).

2. Рольова гра – це колективний вид діяльності, який передбачає як активну участь всієї групи так і кожного члена групи по одній.

3. Виконання різноманітних завдань призводить до конкретного результату завдяки чому у тих, кого навчають виникає почуття задоволення від спільних дій, бажання ставити і вирішувати нові завдання.

4. Під час рольової гри формуються та відпрацьовуються навички встановлення взаємного контакту, правильного сприйняття і оцінювання партнера як особистості, створення стратегії і тактики спілкування, обираючи при цьому найбільш відповідні форми і засоби.

Характерною особливістю методу використання рольових ігор при навчанні іноземним мовам є те, що вони спонукають тих, кого навчають до спільної діяльності. При цьому їх активність не має короткочасного характеру: так під час ділової гри період активності тих, кого навчають не менш ніж період діяльності викладача.

Передбачувана спільна діяльність під час ділової гри усуває протиріччя між колективним характером майбутньої професійної діяльності та індивідуальним характером засвоєння знань.

Метод навчально-рольових ігор, який спрямований на навчання професійному спілкуванню, має декілька особливостей. По-перше, ділова гра має базуватись на реальному мовному матеріалі, який відображає конкретну ситуацію спілкування в професійно-трудовій сфері.

По-друге, ділова гра спирається, насамперед, на взаємодію викладача і групи слухачів. Участь студентів в організації і проведенні ділової гри активізує їх розумову діяльність, підвищує їх творчу активність тому, що дозволяє їм застосувати свої знання іноземної мови. Викладач, для створення атмосфери, яка необхідна для успішного навчання саме професійному спілкуванню іноземною мовою має не тільки добре знати свій предмет але й не боятися виявляти свою некомпетентність щодо спеціальності студентів, прислухатися до їхньої думки і намагатися удосконалювати процес навчання професійному спілкуванню іноземною мовою. Це допоможе уникнути ситуації коли мова

студентів коректна з точки зору норм мови, що вивчається, але абсолютно неприйнятна з точки зору соціальних норм спілкування [4]. Тому студентів залучають як до створення ділової гри, так й до оцінювання її за параметром: досягнута комунікативна мета чи ні. Викладач може надати оцінку лише коректності мови з точки зору норм. Досягнення успіху у рольовій грі значно залежить від знання іноземної мови, що стимулює інтерес до неї як до навчальної дисципліни і сприяє виникненню бажання поширити свої можливості щодо її використання.

По-третє, суттєвим моментом у діловій грі є її проблемність. Значну методичну цінність мають ділові ігри, які стимулюють створення одних та інших ситуацій спілкування. Саме такі ігри дозволяють залучити якнайбільшу кількість тих, кого навчають до спілкування.

По-четверте, принцип спільної діяльності та діалогічного спілкування учасників, послідовна реалізація яких забезпечує активне розкриття змісту цієї гри є одним з головних. Під час ділової гри учасники самостверджуються не лише як особистості, а й насамперед як фахівці в певній сфері трудової діяльності.

По-п'яте, ділова гра передбачає взаємодію її учасників. Враховуючи існуючу класифікацію форм людської взаємодії, можна визначити наступні типи ділових ігор – гра-співробітництво (наприклад, досягнення домовленості між українською і зарубіжною фірмами про спільне будівництво підприємства), гра-змагання (наприклад, підготовка та обговорення проектів виробництва та збуту будь-якого виду продукції фірмами-конкурентами), гра-конфлікт (наприклад, бесіда менеджерів виробничого підприємства з представниками фірми з приводу зриву постачання нового товару). Кожний вид гри відрізняється специфікою завдань, на досягнення яких спрямовані всі зусилля її учасників [7].

Крім того, рольова гра має значні можливості щодо навчання, а саме:

1. Рольову гру можна розглядати як найточнішу модель спілкування тому, що вона передбачає удавання дійсності. У рольовій грі, наче у самому житті мовленнєва та не мовленнєва поведінка партнерів перетинається дуже щільно.

2. Рольова гра має набагато більше можливостей мотиваційно-спонукального плану. Спілкування, як відомо, неможливо без мотиву. Проте у навчальних умовах викликати мотив до висловлювання не дуже просто. У рольовій грі "запропоновані обставини", які точно визначені створюють загальний спонукальний фон, а конкретна роль звужує його до суб'єктивного мотиву.

3. Рольова гра передбачає посилення особистісної співпричетності до всього, що відбувається. Студент приєднується до ситуації безпосередньо через "я" відповідної ролі. І саме тут, як правило, виявляється достатньо типова зацікавленість актора в персонажі, роль якого він виконує, чітко відчувається особистісна суть (навіть якщо персонаж негативний) підвищується емоційний тонус "актора", а це позитивно відбивається на результаті та насамкінець на засвоєнні іноземних мов.

4. За кожною реплікою вгадується відрізок змодельованої дійсності. При цьому мовний матеріал "приєднується" до ситуації безліччю асоціативних зв'язків та міцно утримуються у пам'яті. Емоція, яка супроводжує репліку, надає їй природної однозначності, при цьому встановлює прями зв'язки з ситуацією і створює сприятливі умови для запам'ятовування.

5. Рольова гра сприяє формуванню навчальної співпраці та партнерства. У результаті студенти з більш слабкою мовною підготовкою переборюють боязкість та з часом, можливо, повністю включитися у рольову гру. Таким чином, за правильної постановки ділової гри можна розглядати як організаційну форму, що сприяє створенню дружнього колективу, і в цьому полягає її виховна роль.

6. Рольова гра має освітнє значення. Студенти, хоча б і в елементарному вигляді, знайомляться з технологією театру. Заохочується будь-яка вигадка, бо у навчальних умовах можливості в цьому плані є вкрай обмежені, а для винахідливості відкриваються широкі горизонти. Само ж перевтілення сприяє поширенню психологічного діапазону, розумінню інших людей.

Таким чином, рольова гра має в своєму розпорядженні значні можливості в практичному, освітньому і виховному значенні [6].

А тепер більш детально розглянемо методичну типологію рольових ігор в ВНЗ. Рольова гра як вид соціально-психологічного тренінгу має стійку дидактичну структуру, ускладнену (в порівнянні зі структурою дитячої рольової гри) за рахунок введення навчально-виховних та професійно-психологічних цілей, а також створення соціально-психологічних і дидактичних умов, необхідних і достатніх для досягнення ігрових та неігрових цілей. Під дидактичною структурою рольових ігор мається на увазі сукупність її компонентів (цілей, змісту, ролей, соціально-психологічних та дидактичних умов, реквізиту) та етапів, що забезпечують її цілісність різноманітних зовнішніх та внутрішніх змін. За тимчасовим планом рольова гра являє собою відносно цілісний цикл керованої взаємодії поміж викладачем і студентом, який складається з 3 етапів, таких як:

- 1) підготовки рольової гри;
- 2) проведення рольової гри;
- 3) колективного обговорення результатів проведення рольової гри.

Разом з цим дидактична структура рольової гри та характер зв'язків поміж її компонентами безперервно змінюються, що призводить до якісної зміни рольової гри та методики її використання на різних етапах навчання іноземним мовам як педагогічної спеціальності. Виходячи з головної дидактичної взаємодії (викладання та навчання), розглянемо характер взаємозв'язку студента як суб'єкта навчання з головними структурними компонентами рольової гри: цілями, змістом, дидактичними умовами.

Виходячи з необхідності формування у студентів іншомовного мовлення як засобу спілкування та навчання, усі рольові ігри можуть бути розподілені на соціально-побутові (термін Е.А. Маслико) та професійно-педагогічні. Метою використання соціально-побутових рольових ігор є формування у студентів навичок і вмінь спілкування іноземною мовою. Такий тип рольових ігор, головним чином, використовується на початковому етапі процесу навчання. Метою професійно-спрямованих рольових ігор є формування у студентів навичок і вмінь професійного спілкування іноземною мовою. Ці ігри використовуються звичайно на просунутому етапі навчання.

Таким чином, дослідження дозволяє зробити висновок, що на заняттях з іноземної мови у ВНЗ можливі наступні форми рольової гри [4]:

- сюжетна рольова гра соціально-побутового змісту;
- імітаційна рольова гра пізнавального змісту;
- імітаційна рольова гра світоглядного змісту;
- імітаційна ділова гра;
- рольова гра повсякденного змісту (мовний етикет та культура поведінки).

Висновки. Наостанок слід відзначити, що рольова гра є природною моделлю спілкування, інсценуванням соціально-побутових та професійно-спрямованих життєвих ситуацій. Гра розкріпає, стимулює фантазію, розвиває пам'ять, увагу, ерудицію, дисципліну робить людину більш активною, залучає до колективних форм праці у групі, пробуджує допитливість. Використання рольової гри в процесі навчання іноземним мовам має низку суттєвих переваг:

- сприяє створенню позитивного психологічного клімату на занятті;

– посилює мотивацію та активізує діяльність студентів, що вивчають іноземні мови;

– надає можливість використовувати знання, досвід, навички спілкування у будь-яких ситуаціях.

Комплекс навчально-рольових та ділових ігор, що включений до процесу навчання професійному іншомовному спілкуванню дозволяє розглядати рольову гру як метод активізації навчання професійного іншомовного мовлення, заснований на поєднанні індивідуальної та групової роботи, при цьому остання висувається на передній план.

Якщо у звичайних умовах в процесі навчання іноземним мовам єдиним центром навчальної комунікації є викладач, то в умовах метода активізації існує безліч динамічно змінюваних центрів. Ними почергово стають всі члени групи. Кожен з них, таким чином, не тільки активно включається в процес спілкування (особа, що знаходиться в центрі комунікації, є завжди найбільш активним учасником відповідного процесу), але й отримує реальну можливість реалізації соціально важливих потреб у престижі, статусі, повазі та шануванні з боку оточення.

Кожна сфера комунікації розвивається в рамках конкретної професії, в процесі соціалізації особистості. Таким чином, ефективну підготовку фахівців зі знанням іноземних мов дієво здійснювати перш за все на функціональному рівні з урахуванням конкретної спеціальності, оскільки в професійному навчанні, як ніде інше, реалізується тенденція наблизити процес навчання до діяльності особистості.

У процесі навчання мові методом ділової гри забезпечується формування комунікативної компетенції студентів, окрім знання іноземних мов, обмеженого рамками спеціальності, той кого навчають, отримує можливість розвивати свою особистість, формувати необхідні не тільки для професійної роботи, але й для повсякденного життя навички спілкування з іншими людьми. У зв'язку з чим все більш широке використання у навчально-виховному процесі ВНЗів набувають активні форми навчання, які передбачають реалізацію конкретних ситуацій, навчально-рольові та ділові ігри, що створюють умови для творчості.

Список літератури

1. Арустанянц, Е. С. Рольевые упражнения как одно из средств интенсификации обучения диалогической речи. [Текст] / Е. С. Арустанянц // – Проблемы интенсификации обучения иностранному языку в высшей школе. – 2004. – № 9. – С. 39–47.

2. Денисова, Л. Г. К проблеме концепции интенсивного курса в условиях высшей школы. [Текст] / Л. Г. Денисова, С.М. Мезенин // Иностранные языки в высшей школе. – 1998. – № 3. – С. 22–29.

3. Китайгородская, Г. А. Мотивация учения в условиях интенсивного обучения иностранным языкам [Текст] / Г. А. Китайгородская, Г. М. Шемякина // Активизация учебной деятельности. – М., 2002. – Вып. 2. – С. 32–33.

4. Ливингстоун, К. Ролевые игры в обучении иностранным языкам. [Текст] / К. Ливингстоун. – М.: Высшая школа, 2008. – С. 87–96.

5. Пассов, В. И. Ситуативная позиция как основа создания ситуации речевого общения. [Текст] / В. И. Пассов, А. М. Стояновский. // ИЯ-ИЯШ. – 2004. – №3. – С. 9–13.

6. Стронин, М. Ф. Обучающие игры на уроке английского языка, [Текст] / М. Ф. Стронин. – М.: Просвещение, 2004. – С. 34–42.

7. Філатов, В. М. Методическая типология ролевых игр, [Текст] / В. М. Філатов // ИЯ-ИЯШ. – 2006. – №2. – С. 11–17.

8. Эльконин, Д. Б. Психология игры [Текст] / Д. Б. Эльконин. – М.: Педагогика, 1998. – С. 278.

9. Kennedy, G. Conditions for Language Learning. [Text] / G. Kennedy // Focus on the Learner, Ed. By Y. Oller and J. Richards. – Newbury, 1999. – P. 48.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© А.О. Борисова, В.О. Архипова, С.Л. Самойлова, 2009.

УДК 371 . 38

С.В. Верескун, викл. (ПФ ХДУХТ Первомайськ)

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИВЧЕННЯ ДІЛОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Розглянуто актуальне питання методики викладання іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах – проблема навчання майбутніх економістів професійно спрямованого усного спілкування. Відмічено типові ситуації ділового спілкування на заняттях з іноземної мови.

Рассматривается актуальный вопрос методики преподавания иностранных языков в неязыковых высших учебных заведениях – проблема обучения будущих экономистов профессионально направленному устному общению. Отмечены типичные ситуации делового общения на занятиях по иностранному языку.

The article deals with the topical issue of teaching foreign languages methodology in nonlinguistic higher educational institutions, the problem of teaching prospective economists professionally oriented oral language activity. The typical situations of business intercourse are marked.